

Список використаних джерел

1. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. Пер. з англ. І. Дзюбка, К.: Основи, 2000. – 198 с.
2. Мочинь Ф. Экономическая и социальная оценка развития предпринимательства в промышленности (Китай – Украина). [Монография]/ Ф. Мочинь, В. Мищенко. – Х.: ФЛП Павленко А.Г.; ИД «ИНЖЭК», 2009.

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ:
ІНСТИТУЦІОНАЛЬНО-ЕВОЛЮЦІЙНІ АСПЕКТИ

Петренко Ю.О.

Інститут економіки промисловості НАН України

При дослідженні теоретичних основ функціонування систем місцевого оподаткування з позиції традиційної методології наукових досліджень – неокласичної теорії економіки добробуту – виділяють такі основні припущення: існування чітких уявлень про уподобання економічних агентів, які часто розглядаються як ідентичні; намагання державних органів влади, використовуючи обмежену кількість податкових інструментів, забезпечити фіксовану величину державних доходів з мінімальними втратами добробуту, обумовленими податковими деформаціями поведінки економічних агентів; ігнорування витрат, пов'язаних з адмініструванням податків [1, с. 13]. Виходячи з цих припущень, а також враховуючи такі теоретичні розробки щодо місцевого оподаткування, як гіпотеза Тібу, теорема децентралізації Оутса, принцип фіскальної рівноваги Ослона тощо, У. Оутс запропонував три основні вимоги до формування систем місцевого оподаткування. (1) Нижчі рівні влади повинні, наскільки це можливо, покладатися на принцип вигоди при оподаткуванні мобільних баз, таких, як домогосподарства та мобільні фактори виробництва. (2) При необхідності оподаткування мобільних економічних одиниць, наприклад, з метою перерозподілу, таке оподаткування повинне здійснюватися вищими рівнями влади. (3) Якщо оподаткування не за принципом вигоди здійснюється на місцевому рівні, воно повинне бути застосоване лише до відносно немобільних податкових баз [2, с. 36]. Проте аналіз практики функціонування місцевих систем оподаткування в різних країнах світу показує, що місцеві органи влади не завжди покладаються на принцип вигоди при запровадженні податків і зазвичай використовують мобільні податкові бази [3]. Це свідчить про те, що розподіл податкових повноважень, який існує в будь-якій країні, більше відображає результати

політичних дебатів в певній історичній ситуації, ніж послідовне застосування традиційних нормативних принципів [4, с. 9]. У зв'язку з цим слід зазначити, що неможливість використання єдиного підходу до формування систем місцевого оподаткування обумовлена наявністю інституціонально-еволюційних аспектів розвитку систем оподаткування не тільки в певній країні, але й в окремо взятій громаді.

Щодо інституціональних аспектів формування систем місцевого оподаткування. Вихідне визначення інституту полягає в тому, що він не вкладається в зміст раціонального вибору на основі цінового механізму [5, с. 17]. Податковий інституціоналізм вводить до теорії конкретно-історичні аспекти економіки через уявлення про неповну раціональність та інформованість економічних суб'єктів, їх опортуністичну поведінку. В інституціоналізмі, на відміну від неокласики, транзакційні витрати є одним з основних факторів, що визначають розвиток економічних систем [1, с. 14]. Так, вплив політичного інституту може виступати прикладом інституціонального аспекту при формуванні систем місцевого оподаткування. Місцеве оподаткування обумовлене наявністю відмінностей в уподобаннях на місцевому рівні, що призводить до необхідності запровадження механізмів виявлення цих уподобань, які, в умовах неповної раціональності та асиметрії інформації, призводять до значних транзакційних витрат. Крім того, з огляду на податкову політику, що проводиться на місцевому рівні, місцеві органи влади можуть вдаватися до грабіжницької податкової конкуренції (*predatory tax competition*), конкуренції, спрямованої на розорення сусіда (*beggar-my-neighbor competition*) або гонки до дна (*race to the bottom*). В свою чергу економічні агенти, реагуючи на податкову політику місцевої влади, можуть "голосувати ногами" за Тібо або, зважаючи на витрати переміщення, вживати заходів щодо уникнення оподаткування в залежності від існуючих умов, які для цього надають формальні та неформальні інститути. Рішення про спроби ухилення від оподаткування економічні агенти приймаються під впливом таких неформальних правил-інститутів, як податкова культура та податкова мораль. Тому розбіжності в функціонуванні систем місцевого оподаткування різних країн, незбагненні з позиції неокласичної теорії, можуть бути роз'яснені відмінностями в ефективності інститутів.

Щодо еволюційних аспектів формування систем місцевого оподаткування. В сучасних умовах економічного розвитку процеси пришвидшуються, ламаються старі інститути, створюються нові; економічна рівновага не встигає встановитися, адже умови перманентно змінюються. Тому податкова система розглядається як динамічна "податкова популяція", що включає дві взаємодіючі субпопуляції: платників податків і органів державної влади, що мають податкові функції. Взаємодія між ними здійснюється на основі формальних та

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Інституціональні та еволюційні проблеми розвитку фінансово-кредитних систем», 18 – 19 квітня 2013 року, м. Донецьк

неформальних інститутів та правил. Податкова система включає механізми змінюваності, наслідування і відбору, які в межах податкової популяції звернені до податкових інститутів [1, с. 19]. Так, розглядаючи місцеву громаду як податкову популяцію, доцільно зважати на еволюційні аспекти при вирішенні динамічних проблем формування систем місцевого оподаткування, наприклад, проблеми "м'яких бюджетних обмежень". Однією з характерних рис органів місцевої влади, що останніми роками передається "з покоління в покоління", є розширення витрат місцевого бюджету за ефективні межі. За умови існування м'яких бюджетних обмежень децентралізовані органи влади при прийнятті рішень щодо витрат покладаються на підтримку вищих рівнів влади, маючи таким чином намір експортувати податковий тягар назовні. Вирішальною властивістю – ідентифікаційним елементом м'яких бюджетних обмежень – є те, що така поведінка уряду є очікуваною з боку місцевих органів влади, бо погроза уряду про невтручання щодо вирішення проблем місцевих органів влади може не бути сприйнятою за реальну, якщо місцевий орган влади не має достатніх власних ресурсів. Така поведінка місцевих органів влади є прикладом природного відбору і обумовлена можливістю переобрання на другий термін, для чого необхідною умовою є зниження податкового тягара для місцевих мешканців або залишення його без змін при одночасному збільшенні бюджетних витрат. Існування дієвого інституту місцевого оподаткування покликане сприяти встановленню жорстких бюджетних обмежень, що змінить очікування, а отже і поведінку місцевих органів влади щодо податкових повноважень.

Таким чином, не можна стверджувати, що приписи традиційної неокласичної теорії пояснюють реальність, хоча вони і надають нормативні правила щодо проведення розподілу податкових повноважень на місцевому рівні. При формуванні систем місцевого оподаткування необхідно зважати на інституціонально-еволюційні аспекти розвитку податкових систем.

Перелік посилань

1. Вишнева Е.Н. Развитие налоговых систем: неоклассическая, институциональная и эволюционная парадигмы / Е.Н. Вишнева // Налоговые системы. Методология развития: монография для магистрантов, обучающихся по программам «Налоги и налогообложение», «Финансы и кредит»; под ред. И.А. Майбурова, Ю.Б. Иванова. – М.: ДНИТИ-ДАНА, 2012. – С. 12-21.
2. Oates W.E. Taxation in a Federal State: the Tax-Assignment Problem / Wallace E. Oates // Public Economics Review (Taiwan, China). – 1996. – No. 1. – Pp. 55-60.

3. Bird R.M. Subnational Taxation in Developing Countries: A Review of the Literature / Richard Miller Bird // The World Bank, Policy Research Working Paper 5450, 2010. – 56 p.
4. Bird R.M. Rethinking Subnational Taxes – A New Look at Tax Assignment / Richard Miller Bird // Working Paper of the International Monetary Fund WP/99/165. – IMF, Fiscal Affairs Department, 1999. – 54 p.
5. Дементьев В.В. Что мы исследуем, когда исследуем институты? / В.В. Дементьев // Terra Economicus. – 2009. – Т. 7. – №1. – С. 13-30.

РОЛЬ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ У ПОДАТКОВО-БЮДЖЕТНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Рекова Н.Ю., д.е.н., професор,

Троханенко О.В., аспірант,

Донецький національний університет управління

Прийняття першого в історії незалежної України Податкового кодексу, суттєво змінило характер відносин між платниками податків та Державною податковою службою. Перші з нетерпінням очікують 2014 р., на який заплановане зниження ставок податку на прибуток до 16% та податку з доданої вартості до 1%. Другі, у свою чергу, побоюються скорочення обсягів податкових надходжень до бюджету, що змушує їх компенсувати існуючий дефіцит за рахунок акцизного податку. Крім того, Податковий кодекс дещо змінив механізм оподаткування акцизним податком, що особливо впливає на діяльність з виробництва та імпорту підакцизних товарів, створюючи підстави для тіньових операцій. З огляду на це питання механізму акцизного оподаткування господарських, в т.ч. зовнішньоекономічних, операцій, виявлення його основних недоліків та визначення шляхів його удосконалення являє собою актуальну та практично значущу проблему.

Оновлення податкової системи України, механізм оподаткування акцизним податком, як й історія його становлення привертала увагу багатьох науковців, серед яких треба відзначити О.А. Фрадинського, П.М. Боровика та В.О. Ладиженську, Р.Ю. Слюсара, Т.В. Мединську. Однак не зважаючи на отримані наукові та практичні результати щодо окремих елементів механізму оподаткування акцизним податком та його недоліків, в літературі немає єдності як щодо сутності цього механізму, так і щодо відображення цих елементів в податковому законодавстві України, що потребує подальшого аналізу сутнісних та